

**Sekcja Socjologii Jakościowej
i Symbolicznego Interakcjonizmu**

KULTURY, SUBKULTURY I SPOŁECZNE ŚWIATY W BADANIACH JAKOŚCIOWYCH

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI NAUKOWEJ

W dniach 19-21 października 2009 roku odbyła się w Szczecinie ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana przez Sekcję Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu PTS oraz Instytut Socjologii Uniwersytetu Szczecińskiego pod tytułem „Kultury, subkultury i społeczne światy w badaniach jakościowych”. Problematyka konferencji przyciągnęła uwagę przede wszystkim socjologów, ale także przedstawicieli nauk pedagogicznych, psychologów i filozofów.

Podczas konferencji wygłoszono ponad 40 referatów w ramach kilku sesji problemowych.

Sesję I „W stronę socjologii jakościowej” poświęconą ogólnym, metodologicznym i teoretycznym aspektom badań jakościowych rozpoczął prof. dr hab. Krzysztof T. Konecki z Uniwersytetu Łódzkiego wystąpieniem pod tytułem *W stronę socjologii jakościowej. Badanie kultur, subkultur i społecznych światów*. Referent na tle charakterystyki podstawowych celów socjologii jakościowej (opisu, rozumienia i wyjaśniania procesów) oraz jej założeń epistemologicznych i metodologicznych rozwinął tezę o dobrym dostosowaniu metodologii jakościowej do badania kultur, subkultur i światów społecznych.

Prof. dr hab. Dariusz Kubinowski z Instytutu Pedagogiki UMCS w referacie *Od wieloparadygmatyczności do idiomatyczności w metodologii współczesnych badań jakościowych* argumentował, że w kontekście kreatywności metodologicznej współczesnych badań jakościowych znajdującej wyraz w ich wieloparadygmatyczności duże znaczenie może odegrać „zasada idiomatyczności”, która zdaniem referenta stanowi

konstytutywną cechą metodologii badań jakościowych. Ilustrując wywód przykładem metodologii idiomatycznej stosowanej w badaniach nad tańcem (etnochoreografii) referent roztoczył wizję przyszłości badań jakościowych jako badań idiomatycznych.

Wystąpienie prof. dr hab. Wojciecha Łukowskiego z Uniwersytetu Warszawskiego dotyczyło trudności metodologicznych w badaniu współczesnych przemian mobilności i procesów migracyjnych w ramach dominujących paradygmatów teoretyczno-metodologicznych. W referacie *Mobilność w (lokalnej) przestrzeni społecznej (Wyzwania i propozycje metodologiczne badań jakościowych nad mobilnością)* posiłkując się „barwnym” materiałem empirycznym pozyskanym z obserwacji przemytników na granicy polsko-rosyjskiej i badań migracji wewnętrznych i zagranicznych z subregionu na pograniczu województwa warmińsko-mazurskiego i podlaskiego, referent przedstawił inspirowane teorią ugruntowaną propozycje metodologiczne wyjaśniania zjawisk migracji.

Dr Henryk Ogryzko-Wiewiórowski z UMCS, aktywny uczestnik konferencyjnych dyskusji, w referacie *Konstrukcjonizm – realizm czy metafora w poznaniu naukowym* dokonał rekonstrukcji założeń konstrukcjonizmu jako reakcji na pozytywistyczny model uprawiania nauk społecznych.

Przydatność założeń socjologii fenomenologicznej oraz analizy dyskursu do badania światów społecznych było przedmiotem wystąpienia dr Barbary Jabłońskiej z Uniwersytetu Jagiellońskiego pod tytułem *Symboliczne konstruowanie świata społecznego w dyskursie medialnym*. Swoje tezy referentka zilustrowała przykładami konstruowania światów społecznych za pośrednictwem mediów masowych – tzw. narodowo-katolickich („Naszego Dziennika”) oraz dyskursu publicznego „IV RP”.

Prof. dr hab. Leszek Gołdyka z Uniwersytetu Szczecińskiego swoje wystąpienie *Badanie jakościowe w socjologii pogranicza* poświęcił analizie przykładów niewłaściwego stosowania metodologii badań jakościowych w socjologicznych badaniach pogranicza.

Ożywioną dyskusję wywołał referat mgr Łukasza Marciniaka z Uniwersytetu Łódzkiego *Miriady Światów. Kryteria użyteczności koncepcji światów społecznych w badaniach jakościowych*, w którym autor przedstawił krytykę pewnego sposobu analizy światów społecznych odwołującej się do metodologii teorii ugruntowanej, ale zarazem traktującej koncepcję świata społecznego jako gotowy pakiet teoretyczny noszący znamiona prekonceptualizacji. Remedium na wynikającą z tego utratę potencjału koncepcji miałyby być między innymi: wprowadzenie do badań światów społecznych perspektywy

fenomenologicznej, rezygnacja z opisu na rzecz poszukiwania procesów, odrzucenie schematu dowodzenia koncepcji świata społecznego w badaniu.

Sesja II „Działanie w świecie społecznym” skupiała referaty relacjonujące wyniki badań skupiających się na różnych formach działania w kontekście społecznym. Dr Anna Kacperczyk z Uniwersytetu Łódzkiego w wystąpieniu *Działanie i dyskurs. Badanie nad społecznym światem wspinaczki* pokazywała na przykładzie analiz wymienionego w tytule referatu świata społecznego jak można badać złożone zjawiska zachodzące w jego obrębie (segmentacja, legitymizacja, „pączkowanie”, przecinanie się społecznych światów). Referentka przedstawiła refleksje nad różnymi rodzajami źródeł danych i problemy związane z dotarciem do doświadczenia uczestników tego świata, w którym olbrzymią rolę odgrywa integralne doświadczenie rzeczywistości za pośrednictwem ciała.

Dr Tomasz Raburski z Instytutu Filozofii UAM w Poznaniu w referacie *Społeczne tworzenie znaczeń – problemy interpretacji sędziowskiej* podjął próbę odtworzenia sposobu, w jaki sędziowie dokonują wykładni prawa. Zaproponował alternatywny wobec propozycji analitycznej szkoły wykładni i hermeneutyki prawniczej model dokonywania wykładni jako złożonego procesu interakcyjnego zachodzącego w konkretnej strukturze instytucjonalnej.

Prof. dr hab. Grażyna Woroniecka (Uniwersytet Warszawski) z kolei zajęła się światem społecznym, który zamieszkuje większość uczestników konferencji. W wystąpieniu zatytułowanym *Socjologia jako milieu?* zaprezentowała wyniki badań empirycznych nad światem/środowiskiem konstruowanym przez osoby zajmujące się profesjonalnie socjologią. Referentkę interesował problem: czy (i jak dalece) refleksja uprawiana profesjonalnie na temat codzienności modyfikuje doświadczenie tej ostatniej. Wykorzystanym materiałem empirycznym były teksty recenzji pisanych przez socjologów na temat prac socjologicznych (recenzje wydawnicze, doktorskie, habilitacyjne, profesorskie), wyniki obserwacji i wywiadów. Wystąpienie to sprowokowało ożywioną dyskusję toczoną na sali obrad, jak i w kularach.

Struktura świata społecznego twórców graffiti w Polsce była przedmiotem referatu dr Joanny Bieleckiej-Prus i mgr Cezarego Hunkiewicza (Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, KUL). Referenci przedstawili wyniki badań empirycznych nad środowiskiem twórców graffiti.

Mgr Dominika Byczkowska z Uniwersytetu Łódzkiego w referacie *Rola instytucjonalizacji w społecznym świecie na przykładzie badań tancerzy tańca*

towarzyskiego na podstawie badań prowadzonych w oparciu i metodologię teorii ugruntowanej zaprezentowała analizę jednego z procesów zachodzących w obrębie badanego świata społecznego: procesu instytucjonalizacji. Pokazywała jak instytucjonalne zasady splatają się ze strategicznymi działaniami tancerzy, wpływają na przebieg ich kariery oraz przyczyniają się do strukturalizacji tego świata społecznego i określania jego granic.

W referacie pod tytułem *Na czym polega „praca w kulturze”? perspektywa personelu „instytucji kultury”* dr Magdalena Fiternicka-Gorzko i dr Marek Gorzko z Uniwersytetu Szczecińskiego przedstawili wyniki badania empirycznego, którego celem było opisanie sposobów definiowania własnej pracy przez personel instytucji, które można ująć jako „podmioty kultury” (symbolicznej). Referenci traktując pole działania badanych instytucji jako część świata usług starali się pokazać spectrum różnorodnych funkcji jakie pełni z perspektywy ich personelu „praca w kulturze”: od „pedagogicznego” formowania osobowości, poprzez budowanie różnego rodzaju wspólnot do działalności ekonomicznej.

Mgr Izabela Ślęzak z Uniwersytetu Łódzkiego w referacie *Męski świat – podtrzymywanie i celebrowanie męskości w agencjach towarzyskich* przybliżyła uczestnikom konferencji zróżnicowany świat seks-biznesu, w który wkroczyła analitycznie uzbrojona w metodologię teorii ugruntowanej. Prezentowane wyniki analizy sposobów celebrowania i podtrzymywania poczucia męskości klientów agencji stanowią część szerszego projektu badawczego.

Męski punkt widzenia był także przedmiotem analiz zaprezentowanych przez mgr Piotra Millera (Uniwersytet Łódzki) w wystąpieniu *Cechy społecznego świata w działaniach polskich klubów „Pick Up Artists” i ich członków na podstawie jakościowej analizy przekazów internetowych*.

Referaty kolejnej, III sesji: „Światy organizacyjne, społeczności, dyskursy publiczne” były wynikiem eksploracji zróżnicowanych dyskursów i światów społecznych.

Prof. dr hab. Oksana Kozłowa z Uniwersytetu Szczecińskiego przedstawiła referat pod tytułem *Różnorodność kultur w dyskursie akademickim – analiza dyskursu akademickiego Polski i Rosji* poszukując różnic w sposobie uprawiania i nauczanie socjologii w Polsce i Rosji

Tematem wystąpienia prof. dr hab. Waltera Rottholza także z Uniwersytetu Szczecińskiego była *Ograniczona trwałość mitu politycznego w Niemczech*.

Dr Beata Pawłowska (Uniwersytet Łódzki) w referacie *Rytuały organizacyjne oraz reguły interakcyjne rządzące współczesnymi organizacjami* przedstawiła wyniki obserwacji uczestniczących, ukrytych przeprowadzonych podczas szkoleń przedstawicieli handlowych i wywiadów swobodnych z przedstawicielami handlowymi. Celem analiz materiału empirycznego było ukazanie różnorodności rytuałów oraz reguł interakcyjnych rządzących współczesnymi organizacjami.

Świat organizacji badała także dr Anita Basińska z Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu, która w referacie zatytułowanym *Kultura w przedsiębiorstwie przedmiotem badań* zaprezentowała wyniki analizy porównawczej dwóch przedsiębiorstw (polskiego i zagranicznego) rekonstruując obrazy ich kultur organizacyjnych oraz skupiając się na problemie przenikania się kultury narodowej i kultur organizacyjnych.

Świat społeczny rolnictwa ekologicznego – aktorzy, areny sporów, obiekty graniczne to tytuł wystąpienia mgr Piotra Bielskiego z Uniwersytetu Łódzkiego. Referent roztoczył panoramę rolnictwa ekologicznego w Polsce, skupiając się na jego zróżnicowanych wymiarach, ideologiach, instytucjach oraz sporze przedstawicieli tego świata z rolnictwem konwencjonalnym.

Dwa kolejne wystąpienia poświęcone były rzeczywistości szkoły. Dr Agata Krasowska-Marut i dr Olga Nowaczyk z Uniwersytetu Wrocławskiego w referacie *Społeczne przestrzenie i miejsca* w szkole zaprezentowały szkołę jako przestrzeń należącą do dwóch wspólnot: formalnej nauczycieli i nieformalnej uczniów. Ta pierwsza narzuca przestrzeni szkolnej formę, którą można ująć w kategorii przestrzeni dyscyplinarnej Foucault'a. Jednak tak zdefiniowana przestrzeń na twórczy sposób jest przekształcana przez uczniów, co referentki zilustrowały wieloma przykładami.

Mgr Katarzyna Kalinowska z Uniwersytetu Warszawskiego zaprezentowała wyniki badania prowadzonego przez rok metodą obserwacji uczestniczącej w jednym z warszawskich gimnazjów. Jej wystąpienie zatytułowane *Kontekst w badania społecznego świata szkoły gimnazjalnej* zarysowało obraz szkoły jako przestrzeni spotkania różnych kultur: uczniowskiej, nauczycielskiej, młodzieżowej, instytucjonalnej, rozmaitych kultur rówieśniczych. Kultury te gromadzą zasoby wspólnych znaczeń, kodów komunikacyjnych, wzorów zachowań, które stanowią wymiar kontekstu danej kultury („kontekstu lokalnie wysokiego” (E. Hall). Referentka podjęła próbę analizy skontekstowanych interakcji, które zachodzą w obrębie i na przecięciu poszczególnych szkolnych kultur.

Mgr Paulina Bąk z Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy wygłaszając referat *Czekając na... - analiza konwersacyjna w społecznym świecie oczekiwania* zarysowała złożone i nieoczywiste pole interakcji zachodzących pomiędzy ludźmi oczekującymi przed drzwiami gabinetu lekarza, w urzędach, itp. Referat spotkał się z żywym odzewem ze strony uczestników konferencji.

Dr Andrzej Kościółek z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach w referacie zatytułowanym *Bariery skuteczności liderów lokalnych – na podstawie wyników badań fokusowych* przedstawił złożone uwarunkowania aktywności liderów lokalnych.

Przedmiotem uwagi dr Marcina Lisaka z Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie stali się polscy imigranci w Dublinie. W referacie *Mapa mentalna Dublina w percepcji polskich imigrantów* przedstawił wyniki jakościowego badania, którego celem była próba opisanie „Dublina imigrantów” – sposobu percypowania miasta oraz roli tego obrazu w świecie społecznym konstruowanym przez polskich imigrantów.

Sesja IV – „Wizualność świata” poświęcona była refleksji nad wykorzystaniem technik wizualnych w badaniach jakościowych, jak i prezentacji wyników badań mieszczących się w obrębie socjologii wizualnej.

Prof. dr hab. Krzysztof T. Konecki w referacie *Wywiad na podstawie filmów wideo w badaniach jogi. Badanie cielesności i gestów w społecznym świecie praktyki jogi* poddał dyskusji problem badania gestów ciała i prezentowania doświadczeń związanych z gestami w kontekście świata społecznego, takiego jak świat praktyk jogi. Referent argumentował na rzecz triangulacji metod w badaniu i przedstawił analizę rezultatów zastosowania wywiadu połączonego z metodami wizualnymi. Taka procedura pozwala na pełniejsze uchwycenie „wiedzy ucieleśnionej”, która jest trudna do przekazania werbalnie.

Mgr Maciej Frąckowiak i mgr Łukasz Rogowski z UAM w Poznaniu w referacie *Wizualne aspekty światów społecznych – pytania teoretyczne i metodologiczne* zastanawiali się nad tym w jaki sposób światy społeczne kształtowane są dzięki obrazom włączanym w treść życia codziennego, jaka jest natura pełniących tę funkcję obrazów i jak można je badać.

Dr Agnieszka Jeran z Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy w referacie *Wizualne konstruowanie granic społecznego świata uzdrowiska* przedstawiła wyniki badania z wykorzystaniem fotografii, którego przedmiotem była próba uchwycenia granic

społecznego świata uzdrowiska, znajdujących swoje odzwierciedlenie wizualne w charakterystycznych formach i obiektach, aranżacji przestrzeni, oznakowania itp.

W referacie zatytułowanym *Fotografia uczestnicząca. Od jakościowych badań światów społecznych do interwencji socjologicznej* mgr Katarzyna Niziołek z Uniwersytetu w Białymstoku przedstawiła analizę założeń fotografii uczestniczącej jako techniki badawczej, która zmieniając perspektywę poznania z pozycji *outsidera* na *insidera* pozwala dotrzeć do subiektywnych definicji obserwowanych sytuacji konstruowanych przez ich uczestników. Oprócz umożliwiania zajęcia podmiotowej przez autorów fotografii, co ma, jak argumentowała referentka, duże znaczenie w przypadku grup mniejszościowych, marginalizowanych czy wykluczonych fotografia uczestnicząca przekracza granicę dzielącą poznanie naukowe od zmiany społecznej stając się środkiem socjologicznej interwencji.

Mgr Bartosz Pałgan z Uniwersytetu Łódzkiego zaprezentował *Wizualne aspekty kreowania świata społecznego kierowców zawodowych – na podstawie analizy wizualizacji samochodów ciężarowych na Złotach Truckerskich*.

Dr Justyna Nowotniak, pedagożka z Uniwersytetu Szczecińskiego w referacie „*Kultura prywatności*” w społecznym świecie nastolatka przedstawiła wyniki swojego badania łączącego techniki wywiadu swobodnego z wykorzystaniem fotografii robionych przez uczestników badania. Jego celem było odkrycie sposobów konstruowania prywatności przez nastolatki w swoich domach rodzinnych. Trzy podstawowe sposoby modelowania prywatności w polu interakcji w rodzinie zostały nazwane przez referentkę: „Zimnym chowem”, „Rodzinną atmosferą” i „Totalnym luzem” i scharakteryzowane w odwołaniu do materiału empirycznego.

Sesję zamknęła prezentacja multimedialna przedstawicielki także nauk pedagogicznych mgr Anety Pepaś z UMCS w Lublinie, zatytułowana *Intymna pedagogia – podróż „napowietrzna” z Alicją w tle*. Uczestnicy konferencji mogli się zapoznać z pedagogicznymi projektami tworzenia „miejsc znaczących - własnych” („domu”) za pomocą sztuki.

Bardzo żywa dyskusja podsumowująca sesję IV dotyczyła zarówno zalet, jak i niebezpieczeństw stosowania technik wizualnych (zwłaszcza silnej „pokusy do ateoretyczności) oraz trudności analizy materiału wizualnego.

Ostatnia sesja V „Światy społeczne ‘innych(?)’” poświęcona było światom konstruowanym przez i wokół „innych” (ze znakiem zapytania).

Mgr Sylwia Ewelina Świergiel z Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w referacie „*Starość nie radość*” – *pojęcie starości z perspektywy dzieci i osób młodych* przedstawiła wyniki badań fokusowych, które kontrastowały pogodny obraz starości konstruowany przez dzieci z posępnym wyobrażeniem starości wśród młodych-dorosłych.

Pasjonaci – „dewianci” czy „normalsi”? Roszczenie uznania normalności – na tą problematykę zastanawiał się dr Waldemar Dymarczyk z Uniwersytetu Łódzkiego. Referat był rezultatem badania nad osobami określanymi mianem „pasjonatów” – czyli osób realizujących różnego rodzaju zainteresowania. Wystąpienie dotyczyło typowych wzorów karier pasjonatów oraz towarzyszących ich działaniom negatywnych często reakcji otoczenia. Następnie przedstawiona została rekonstrukcja bogatej palety strategii i działań podejmowanych przez pasjonatów w celu przeciwstawieniu się negatywnym ocenom środowiska.

Dr Piotr Chomczyński z Uniwersytetu Łódzkiego zreferował zagadnienie uwarunkowań, które leżą u podstaw praktyk stygmatyzacyjnych doświadczanych przez osoby, które odbywały karę pozbawienia wolności. W wystąpieniu zatytułowanym *Spółeczna percepcja osób, które odsiadywały karę pozbawienia wolności. Wstępne wyniki badań* posługując się bogatym zestawem fotografii zaprezentował wizualne aspekty społecznego naznaczania.

Przedmiotem wystąpienia mgr Jakuba Niedbalskiego była *Problematyka ładu interakcji w instytucjonalnych warunkach domu pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie*. Referent skupił się na procesie kreowania, podtrzymywania i rekonstruowania porządku społecznego w kontekście relacji interpersonalnych pracowników z niepełnosprawnymi intelektualnie mieszkańcami DPS, które badał zgodnie z metodologią teorii ugruntowanej.

W referacie *Metamorfozy trzeźwiejących alkoholików. Problemy tożsamościowe w procesie wychodzenia z nałogu* mgr Andrzej Kacprzak z Uniwersytetu Łódzkiego przedstawił wyniki swoich badań (metodą F. Schütze) nad dynamiką procesu wychodzenia z uzależnienia i towarzyszącej temu zmiany tożsamości.

Spółeczny świat ludzi biednych był przedmiotem wystąpienia mgr Iwony Kudlińskiej z Uniwersytetu Łódzkiego. W referacie *Naznaczeni, wykluczeni – biograficzne doświadczanie piętna i wykluczenia społecznego a kształtowanie świata społecznego biednych (w świetle badań jakościowych)* referentka przedstawiła mechanizmy wykluczania społecznego i stygmatyzacji.

Po serii „łódzkich” wystąpień referat pod tytułem *Amazonki – świat społeczny – choroba* przedstawiła Magdalena Wach – studentka Instytutu Socjologii Uniwersytetu Szczecińskiego. Omówiła w nim wyniki swoich badań wśród kobiet po mastektomii – wywiady swobodne pozwoliły odsłonić charakterystyczne etapy procesu zmagania się z chorobą i budowania życia po operacji piersi.

Ostatnim akordem konferencji była prezentacja badań prowadzonych przez studentów socjologii Uniwersytetu Szczecińskiego w ramach kursowego dwusemestralnego przedmiotu „Socjologiczne badania jakościowe w praktyce” oraz magistrantów realizujących badanie jakościowe. Młode badaczki i badacze przedstawili skróty raportów z badań nad światem kombatantów, dziewczętami, które urodziły dzieci jako nastolatki, społecznością rybaków znad jeziora Dąbie i klimatem emocjonalnego hospicjum.

Konferencja stworzyła możliwość integracji środowiska badaczy zajmujących się socjologią jakościową, przedyskutowania realizowanych projektów badawczych. Trudno przecenić znaczenie dyskusji towarzyszącej obradom. Dyskusji z jednej strony krytycznej – ale bez wrogości, z drugiej strony życzliwej – ale bez sekciarstwa.

Sprawozdanie sporządził Marek Gorzko

SKŁAD KOMITETU ORGANIZACYJNEGO

- **prof. zw. dr hab. Krzysztof T. Konecki**- patronat naukowy
(Sekcja Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu PTS)
- **dr hab. prof. US Jacek Leoński** - patronat naukowy
(Instytut Socjologii Uniwersytetu Szczecińskiego)
- **dr Magdalena Fiteńska-Gorzko**
(Instytut Socjologii US i Sekcja Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu PTS)
- **dr Marek Gorzko**
(Instytut Socjologii US i Sekcja Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu PTS)
- **mgr Anita Olejnik**
(Instytut Socjologii US)